

УДК 37.011.3 –051»312» (В. Сухомлинський)

І.П. Марусечко, Київ, Україна / I. Marusechko, Kyiv, Ukraine
e-mail: maryse4ko_89@ukr.net

ІДЕЇ В. СУХОМЛИНСЬКОГО У КОНТЕКСТІ ВИМОГ ДО СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ

Анотація. У статті розглядається аналіз ідей видатного педагога-практика з проєкцією на сучасні вимоги до вчителя на людиноцентристських засадах. Зміна парадигми сучасної педагогічної освіти зумовлена специфікою професійної діяльності вчителя в у сучасних соціокультурних умовах, готовності до самовдосконалення, творчої самореалізації упродовж життя. Теоретичне підґрунтя аналізу ідей В. Сухомлинського становлять такі принципи: орієнтація на загальнолюдські цінності, ідеали гуманізму; гармонізація інтересів особистості й суспільства, реалізація усіх особистісних потенційних можливостей, що сприятиме як успішній адаптації до мінливих соціально-економічних умов, так і соціальній захищеності. Саме тому актуалізуються проблеми історико-педагогічного досвіду розвитку професійної майстерності, професіоналізму педагога, що обґрунтовано у теоретичних здобутках відомих українських педагогів та підтверджено досягненнями освітньої практики. Цінним у сучасних умовах реформування педагогічної освіти є теоретико-практичний досвід Василя Олександровича Сухомлинського. Ключовою проблемою його наукових праць і професійної діяльності стало обґрунтування вимог до педагога, його професійної культури, здатності до самоосвіти, самоудосконалення, пошуку потенційних можливостей для саморозвитку. Актуальним для сучасної педагогічної освіти є розвиток особистісних якостей на засадах «філософії серця», ціннісного світосприйняття, усвідомлення свого місця у вчительській професії. Зокрема В. Сухомлинський приділяв особливу увагу у професійному розвитку таким якостям: глибока віра в можливість успішного виховання дітей; гармонія серця й розуму; чуйність, сердечна турбота про людину; розуміння світу дитинства; вміння «пізнавати серцем», «проникати в душу дитини», «володіти собою, тримати себе в руках», «струмувати збудження й роздратування», «створювати життєрадісні мелодії в музиці дитинства».

Ключові слова: педагогічна майстерність, професіоналізм, педагогічна культура, мова вчителя, мистецтво, людиноцентризм, самовдосконалення.

Ideas V. Sukhomlinsky in the context of the requirements to the modern teacher

Annotation. The article deals with the analysis of the ideas of the outstanding teacher-practice with a projection of modern requirements to the teacher on luminousintensity basis. The paradigm shift of modern pedagogical education due to the peculiarities of professional activity of teacher in modern social and cultural conditions, willingness to self-improvement, self-actualization throughout life. The theoretical basis of the analysis of ideas. Sukhomlinsky are the following principles: orientation on universal values, the ideals of humanism; harmonization of the interests of the individual and society, the personal realization of all the potential opportunities that will promote successful adaptation to changing socio-economic conditions, and social security. That is why aktualisierte problems of historical and pedagogical experience of the development of professional skills of teachers ' professionalism that is grounded in the theoretical achievements of famous Ukrainian educators and confirmed by the achievements of educational practice. Valuable in modern conditions of reforming teacher education is theoretical and practical experience of Vasyl Sukhomlynsky. The key problem of its scientific publications and professional activities was the rationale for the requirements of the teacher, his professional culture, the ability to self-education, self-improvement, identify potential opportunities for self-development. Relevant to the modern pedagogical education is the development of personal qualities on the basis of the «philosophy of the heart», a value-based world view, awareness of their place in the teaching profession. In Particular V. Sukhomlinsky paid special attention to the development of such qualities: deep faith in the possibility of successful upbringing of children; the harmony of heart and mind; sensitivity, heart care about people; understanding of the world of childhood; ability to «know by heart», «to penetrate the soul of the child», «own yourself, control yourself», «to keep the excitement and the stimulation», «to create a cheerful melody in the music of childhood».

Key words: pedagogical skills, professionalism, teaching culture, language teachers, art, man-centeredness, self-improvement.

Актуальність. У контексті реформування сучасної системи освіти в Україні актуалізуються проблеми обґрунтування нових вимог до сучасного вчителя на засадах загальнолюдських цінностей, пріоритетів освіти дорослих у національному та європейському вимірах. Зміна парадигми сучасної педагогічної освіти зумовлена специфікою професійної діяльності вчителя в у сучасних соціокультурних умовах, готовності до самовдосконалення, творчої самореалізації упродовж життя. У Концепції освіти дорослих зазначено, що сучасний фахівець має керуватися такими принципами, як: орієнтація на загальнолюдські цінності, ідеали гуманізму; гармонізація інтересів особистості й суспільства,

реалізація усіх особистісних потенційних можливостей, що сприятиме як успішній адаптації до мінливих соціально-економічних умов, так і соціальній захищеності [3, с. 24]. Саме тому актуалізуються проблеми історико-педагогічного досвіду розвитку професійної майстерності, професіоналізму педагога, що обґрунтовано у теоретичних здобутках відомих українських педагогів та підтверджено досягненнями освітньої практики. Цінним у сучасних умовах реформування педагогічної освіти є теоретико-практичний досвід Василя Олександровича Сухомлинського. Ключовою проблемою його наукових праць і професійної діяльності стало обґрунтування вимог до педагога, його професійної культури, здатності до самоосвіти,

самоудосконалення, пошуку потенційних можливостей для саморозвитку.

Аналіз останніх досліджень. Проблеми професійної розвитку вчителя висвітлено у працях В. Бондаря, О. Киричука, О. Мороза, Д. Ніколенко. До питань професійного саморозвитку вчителя зверталися І. Зязюн, О. Пехота, О. Рудницька та інших вчені. Педагогічна культура, творча особистість вчителя в науковому доробку В. Сухомлинського виступали темою багатьох історико-педагогічних розвідок (М. Антоненко, В. Святовець, Л. Бондар та ін.). Водночас, на нашу думку, варто більш цілісно розкрити ідеї Василя Сухомлинського щодо вимог до сучасного вчителя, що дозволить актуалізувати його ідеї з урахуванням нової людиноцентристської парадигми сучасного освітнього простору.

Тому **метою статті** є проаналізувати ідеї видатного педагога-практика з проекцією на сучасні вимоги до вчителя на людиноцентристських засадах.

Однією із сучасних вимог до вчителя є високий рівень професійної майстерності, талант наставництва, який виявляється у спектрі моральних якостей, рівні освіти і професійної підготовки, у творчій, інноваційній педагогічній діяльності. Сьогодні актуальність цих питань зумовлюється актуалітетом педагогічної освіти, а саме ідеєю «самореалізації особистості», що висуває на перший план потребу в учителі, який би міг взаємодіяти з дітьми на основі особистісного, розвивального, діяльнісного підходів, коли між учасниками навчально-виховного процесу встановлюються суб'єкт-суб'єктна взаємодія. Суголосні ідеї наявні у книзі «Сто порад учителеві» В. Сухомлинський, який стверджував, що «учительська професія – це людинознавство, постійне проникнення у складний духовний світ людини, яке ніколи не припиняється» [5, с. 450-451].

У сучасній педагогічній науці і практиці особливої важливості набуває проблема професійної педагогічної компетентності, яка передбачає широкий загальний світогляд, високу рівень комунікації, педагогічної культури, міждисциплінарні знання педагогіки, психології, теорії управління, фахових наук, володіння здатністю реалізувати свої знання, уміння, компетентності в освітній практиці.

З цієї позиції актуальною є думка В. Сухомлинського, який ґрунтовно розкрив поняття «педагогічна культура», яка передусім проявляється в умінні орієнтуватися у складних питаннях науки і практики, в тому, щоб учитель вдумливо аналізував свою роботу, виявляв інтерес до теоретичного осмислення свого досвіду, прагнув пояснити причинно-наслідкові зв'язки між знаннями учнів і своєю педагогічною культурою. Він також стверджував, що педагогічна культура проявляється у постійній увазі до духовного світу вихованців. В. Сухомлинський бачив в учителі «першого і головного світоча інтелектуального життя школяра,

бо він породжує у дитини потяг до знань, повагу до науки, культури, виховання» [5, с. 49].

Педагогічну культуру учений-педагог розглядав як містку, багатогранне поняття, що охоплює різні аспекти особистісних проявів діяльності вчителя. Особливе місце в структурі складових педагогічної культури В. Сухомлинський відводив культурі педагогічного спілкування. Культура педагогічного спілкування, на його думку, проявляється не тільки в тому, наскільки точно й неупереджено вчитель сприймає учнів, розуміє їхні почуття й індивідуальні особливості, а й у спробах і прийомах, які він використовує для організації педагогічної взаємодії, здійснення виховного впливу на дитину [7, с. 48-52]. В. Сухомлинський добре розумів, яке велике значення для школи має вчитель високої педагогічної культури, що вимагає всебічного розвитку: інтелектуального, психологічного, морально-етичного, мовно-комунікативного, естетичного тощо. е в цьому полягає специфіка педагогічної праці.

Культура є потужним чинником соціального розвитку, впливає на всі сфери суспільної та індивідуальної життєдіяльності: працю, побут, дозвілля, мислення, спосіб життя суспільства й особистості, бо неможливо подолати соціокультурні кризові явища без духовної культури нації й без сформованого на цій основі свідомого громадянина, що можливе за умови високого рівня педагогічної культури сучасного вчителя.

Педагогічне спілкування, цілісне ядро педагогічної дії, складники комунікативної культури, культури мовлення вчителя. Мова вчителя – показник його педагогічної культури, професійної майстерності. Якщо вчитель не володіє словом, то він не може навчити любові не тільки до мови, до літератури, а й до географії, історії. З цього приводу В. О. Сухомлинський підкреслював: «Оволодіння культурою слова – один з найважливіших показників загальної педагогічної культури вчителя. Ми мусимо докладно володіти інструментом мислення» [9]. Підтвердженням цьому є досвід Павлівської середньої школи, де В. Сухомлинський особливу увагу звертав на підвищення мовної культури вчителів та учнів. У статті «Слово про слово» він дає слушну пораду педагогам: «...Якщо ви прагнете, щоб ваше виховання стало мистецтвом, відточуйте слово. Шукайте у невичерпній скарбниці нашої рідної мови перлини, які запалюють вогник у дитячих очах. Знаходьте найтонші відтінки на багатобарвній палітрі народної мудрості, говоріть дітям красиво про красу навколишнього світу» [9].

На сучасному етапі змінюються вимоги до педагогічної майстерності вчителя: знання предмета перестає бути основною функцією вчителя – він має знати, як навчати й виховувати, найефективніше реалізувати мету й завдання навчання, виховання і розвитку. Майстерність пов'язана передусім з

креативною діяльністю людини. Тому майстром можна назвати лікаря, письменника, пілота, скульптора і безліч інших фахівців, які конкретно займаються практичною діяльністю. Але необхідність прояву майстерності на кожному кроці діяльності стосується передусім педагога. Бо він має справу з унікальністю своїх вихованців. І до кожного з них у процесі спілкування треба виявити творчість, мистецтво дії, педагогічну майстерність. Засновник наукової школи педагогічної майстерності в Україні академік І. Зязюн обґрунтував, що «педагогічна майстерність – це комплекс властивостей особистостей, що забезпечує самоорганізацію високого рівня професійної діяльності на рефлексійній основі» [4, с. 30]. Сутнісні характеристики педагогічної майстерності на основі практичного досвіду визначив В. Сухомлинський у широковідомих працях «Павлицька середня школа» (1979 р.), «Серце віддаю дітям» (1969 р.), «Сто порад учителів» (1988 р.).

Ідеї Сухомлинського про педагогічну майстерність:

1. Учительська професія – це людинознавство, постійне проникнення в складний духовний світ людини, який ніколи не припиняється... Це подив перед багатогранністю і невичерпністю людською;

2. Практична педагогіка – це знання й уміння, не тільки доведені до ступеня майстерності, але й підняття до рівня мистецтва, виховувати й відчувати її індивідуальний світ;

3. Гармонія серця і розуму педагога. Чуйність, сердечна турбота про людину – це плоть і кров педагогічного покликання;

4. Уміння налаштовувати себе на задушевну розмову з учнем, особливо з підлітком, надзвичайно важливе в тій майстерні педагогічних засобів, яку повинен створити для себе кожний учитель [7, с. 424-425].

Поняття «педагогічна майстерність» тісно пов'язане з поняттям «педагогічне мистецтво». Але зв'язок між цими поняттями перебуває в діалектному взаємозв'язку. Варто усвідомити на першому етапі етимологічну сутність цих понять. В енциклопедичних виданнях знаходимо таке визначення поняття «мистецтво»: «Мистецтво – одна із форм суспільної свідомості, складова частина духовної культури людства, специфічний рід практично-духовного освоєння світу. Мистецтво відносять до всіх форм практичної діяльності, коли вона здійснюється вміло, майстерно, вправно не лише в технологічному, але й в естетичному сенсі» [1, с. 504].

Мистецтво завжди пов'язане з творчістю людини в будь-якій сфері практичної діяльності. Це особливо стосується педагогічної діяльності. Так, у книзі «Краса педагогічної дії» І. Зязюн зазначав, що «педагогічна дія у навчально-виховному процесі вигідно відрізняється від такої ж дії в театрі постійним

колективом, тому педагогові у впливі на особистість важливо використовувати психологічну силу колективу, пам'ятаючи про постійний рух колективу» [2, с. 113]. Відомий вчений-філософ підкреслював суголосність акторської і педагогічної дії «Колективна дія акторського ансамблю на сцені – зовсім інше ество, ніж педагогічна дія в класі, в якому педагог – актор має відразу ж стати педагогом» [2, с. 118].

Інші аспекти щодо вимог до вчителя представлені у фактичному матеріалі монографії «Сто порад учителів», де видатний педагог висвітлює досвід роботи Павлицької середньої школи й дає поради вчителям з різних питань професійного розвитку і саморозвитку. Ця, як він сам каже, книга, є результатом зустрічей і бесід з учителями-початківцями. В ній також подано його відповіді на листи вчителів, їхні постійні запитання: «Що таке покликання?», «З чого починається підготовка вчителя за покликанням?», «Як розкрити свої здібності в благородній справі виховання молодого покоління?», «Як знайти себе в цій, одній з найцікавіших, найскладніших, найгуманніших спеціальностей?» [6, с. 419]. На сучасному етапі цей досвід є цінним, зважаючи на ситуацію професійної невизначеності, невпевненості у власному професіоналізмі багатьох майбутніх учителів і навіть педагогів-практиків.

Актуальним для сучасної педагогічної освіти є розвиток особистісних якостей на засадах «філософії серця», ціннісного світосприйняття, усвідомлення свого місця у вчительській професії. Зокрема В. Сухомлинський приділяв особливу увагу у професійному розвитку таким якостям:

- Глибока віра в можливість успішного виховання дітей;
- Гармонія серця й розуму;
- Чуйність, сердечна турбота про людину;
- Розуміння світу дитинства;
- Вміння «пізнавати серцем», «проникати в душу дитини», «володіти собою, тримати себе в руках», «стримувати збудження й роздратування», «створювати життєрадісні мелодії в музиці дитинства».

На думку В. Сухомлинського, головним у взаєминах педагога й дітей має бути доброзичливість, розумна доброта: «Будьте доброзичливими ... Ця порада належить до азбуки педагогічної культури взагалі й емоційного боку культури виховання зокрема» [8, с. 432].

Висновок. Ідеї О. Сухомлинського щодо розвитку педагогічної майстерності вчителя, його педагогічної культури, мистецтва педагогічної дії слугують унікальною методологічною основою вимог до сучасного вчителя, які дозволяють утверджувати людиноцентристські засади в сучасній освітній практиці. Спектр основних ідей педагога представлений у поглядах на вчительську професію як сфери людинознавства, проникнення в

індивідуальний світ дитини, гармонії серця і розуму педагога. В. Сухомлинський своєю життєтворчістю доводить, що практична педагогіка – це мистецтво педагогічної дії, яке полягає у сердечній турботі про

дитину, її емоційний, естетичний й інтелектуальний розвиток.

Перспективою подальших досліджень є аналіз ідей В. Сухомлинського з позиції практичної реалізації в умовах сучасної загальноосвітньої школи.

Література:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. В. Т. Бусел. – К.: Перун, 2004.
2. Зязюн І. А., Сагач Г. М. Краса педагогічної дії: навч. посіб. для вчителів, аспірантів, студентів середніх та вищих навч. закладів / І.А. Зязюн, Г.М. Сагач. – К.: Українсько-фінський інститут менеджменту і бізнесу, 1997. – 302 с.
3. Концепція освіти дорослих в Україні / Укл.: Лук'янова Л.Б. – Ніжин: ПП Лисенко М.М., 2011. – 24 с.
4. Педагогічна майстерність/ За ред. І. А. Зязюна. – К.: Вища школа, 2004.
5. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: В 5 т. – К. : Рад. школа, 1976 – 1977. – Т. 4. – с. 450-451.
6. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: В 5 т. – К. : Рад. школа, 1976 – 1977. – Т.2. – С. 424-425.
7. Сухомлинський В.А. Письма о педагогической этике // Нар. обр. – 1970. - № 11. – С. 48-52
8. Сухомлинський В.О. Сто порад учителю // Вибр. тв.: У 5 т. Т.2. – К.: Рад. шк., 1976.
9. Сухомлинський В. О. Слово про слово // Рад. Україна. – 1964. – 16 січня.